

ЕКОТУРИЗМ В МЕЖАХ СВЯЩЕННИХ ПРИРОДНИХ МІСЦЬ

Метою даного дослідження є теоретичне обґрунтування можливості розвитку екотуризму в природних священних місцях світу.

Методика. В статті були використані такі методи дослідження: порівняльний, експертних оцінок, аналізу, історичний, статистичний та інші.

Результати. В статті наводяться приклади розвитку екотуризму в межах священних природних місць, серед яких новоозеландський національний парк "Тонгаріро", який щороку відвідує близько мільйона туристів, управлінням парку відбувається на основі постійних консультацій з представниками племені маорі; Кенійські Священні ліси Кайя, та американський національний пам'ятник "Вежі Диявола", який приваблює туристів із всього світу.

Наукова новизна: розкриті можливості та показані шляхи, завдяки яким в світі реалізується доступ еко туристів до священних природних місць.

Практична значимість: екологічний туризм демонструє великий потенціал, за умов дотримання туристами вимог щодо поваги до системи цінностей корінних і місцевих жителів, екотуризм може також розвиватися на територіях священних природних місць.

Ключові слова: екотуризм, асоціативні культурні ландшафти, священні природні місця, національні парки.

ЭКОТУРИЗМ В ПРЕДЕЛАХ СВЯЩЕННЫХ ПРИРОДНЫХ МЕСТ

Целью данного исследования является теоретическое обоснование возможности развития экотуризма в природных священных местах мира.

Методы. В статье были использованы следующие методы исследования: сравнительный, экспертных оценок, анализа, исторический, статистический и другие.

Результаты. В статье приводятся примеры развития экотуризма в пределах священных природных мест, среди которых новоозеландський національний парк "Тонгаріро", который ежегодно посещает около миллиона туристов, управлением парка происходит на основе постоянных консультаций с представителями племени маори; Кенийские Священные леса Кайя, и американский национальный памятник "Башни Дьявола", который привлекает туристов из всего мира.

Научная новизна: раскрыты возможности и показаны пути, благодаря которым в мире реализуется доступ эко туристов к священным природным местам.

Практическая значимость: экологический туризм демонстрирует большой потенциал, при условии соблюдения туристами требований уважения к системе ценностей коренных и местных жителей, екотуризм может также развиваться на территориях священных природных мест.

Ключевые слова: екотуризм, ассоциативные культурные ландшафты, священные природные места, национальные парки.

ECOTOURISM ON THE SACRED NATURAL PLACES

Goal. The purpose of this article is the theoretical justification for the possibility of developing ecotourism in the natural sacred places of the world.

Methods. In this regard, the main tasks of the scientific work on the subject are: the coverage of forms and approaches to the use of associative cultural landscapes, which combine a high level of landscape diversity and cultural characteristics of indigenous peoples, for the needs of tourism.

Results. The article gives examples of the development of eco-tourism within sacred natural sites, among which the New Zealand national park "Tongariro", which annually visits about a million tourists; The Kenyan Sacred Forests of Kaya, and the American National Monument, the "Devil's Towers", which has attracted climbers from all over the world for a long time.

Scientific novelty. Revealed opportunities and shows the ways in which the access of ecotourists to sacred natural places is realized in the world.

Practical significance. Ecotourism shows a great potential. Subject to the requirements of tourists regarding respect for the value system of indigenous and locals, ecotourism can evolve in the territories of sacred natural places.

Key words: ecotourism, associative cultural landscapes, sacred natural place, national parks.

Постановка проблеми. В останні кілька десятиліть намітилася тенденція збільшення попиту на пізнавальні природо-орієнтовані тури. Можливість попадання в природне середовище, бажання пізнання і емоційне розвантаження – це найважливіші переваги екотуристичної діяльності, що сприяє зміцненню тіла і духу людини. Для здійснення екотуристичної діяльності найчастіше використовують національні та природні парки, однак існує ще один вид екотуризму – в межах священних природних місць, який маловідомий в туризмології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню розвитку екологічного туризму на природоохоронних територіях присвячено наукові праці багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема: А. Дроздова, О. Дмитрука, В. Кекушева, О. Любіцевої, С. Ніконорова, Т. Сергєєвої, В. Степаницького, С. Сонька, В. Храбовченка, П. Іглса, Х. Годфри, С. МакКула та інші. Питання духовних цінностей охоронюваних природних територій розглядали в своїх роботах такі науковці, як В. Борейко, Є. Красеха, Р. Уайльд, К. Маклеод, М. Росслер, Б. Вершуур. Поряд із тим низка теоретико-методологічних питань з адаптації світового досвіду у сфері екологічного туризму, з урахуванням особливостей священних природних місць, потребують подальших наукових досліджень.

Згідно типології, запропонованої Комітетом всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, всі культурні ландшафти поділяються на рукотворні, ландшафти, що еволюціонували та асоціативні ландшафти [5]. До

рукотворних ландшафтів переважно відносяться палацово-паркові, садово-паркові, садибні, до них можуть бути віднесені деякі міські ансамблі і індустріальні комплекси. До ландшафтів, що еволюціонували - ті, що утворюються в результаті багаторічної сільськогосподарської, промислової, сакральної діяльності людини, яка поступово пристосовує вихідний природний ландшафт до цілей своєї життєдіяльності і життєзабезпечення [2]. В 1992 р. Комітетом всесвітньої спадщини ЮНЕСКО було розроблено нову категорію "асоціативний культурний ландшафт" з метою визнання місць, що мають релігійні, художні або культурні асоціації природного походження, в той час як матеріальні культурні докази можуть бути незначними або навіть відсутніми. Культурна складова в цих ландшафтах часто представлена не у матеріальній, а у ментальній формі, з асоціації природного об'єкта з певним феноменом культури. Таким чином, природні комплекси включаються в історико-культурний простір без зміни їх природної ритміки та еволюції, часто опосередковано, як пам'ятні місця, місця творчості, сакральні природні місцевості і т.д [1]. Розробки з управління священними природними місцями та організації в їх межах екологічного туризму були представлені в докладах ЮНЕСКО та Міжнародного союзу охорони природи.

Постановка завдання. Метою даного наукового дослідження є теоретичне обґрунтування можливості розвитку екотуризму в природних священних місцях світу. У зв'язку з цим, основними завданнями наукової роботи з даної тематики є: висвітлення форм і підходів до використання асоціативних культурних ландшафтів, в яких поєднуються високий рівень ландшафтного різноманіття та культурні особливості корінних народів, для потреб сфери туризму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Священні природні місця - це одна з форм охорони природи, яка враховує поєднання природних і культурних особливостей, де часто виявляється високий рівень біорізноманіття та знаходять захист ключові екосистеми, разом з тим ці території представляють особливу духовну значущість для місцевих етнічних спільнот [7]. Етнічні спільноти, яких налічується в світі тисячі, зазвичай, зберігають глибокі духовні цінності, пов'язані з природою, цінності, які часто зосереджені і пов'язані з певною природною місцевістю. Поступово приходить усвідомлення того, що біологічне і культурне різноманіття взаємозалежні і взаємно підсилюють один одного [9]. Тому культурне, ландшафтне та біологічне різноманіття разом представляють важливий інструмент для забезпечення стійкості в соціальних і екологічних системах, що є дуже важливим в епоху глобальних змін.

Священні природні місця важливі завдяки їх двоїстому характеру в збереженні культур та охорони природи. Деякі корінні народи мають настільки тісний зв'язок зі своїми священними природними місцями, що погіршення або руйнування таких місць загрожує їхньому існуванню.

Корінні, місцеві та основні культури і релігії з їх світорозумінням створили охоронювані природні території ще задовго до відкриття моделі Єллоустонського національного парку, який часто виступає в якості основи при розробці законів, політики і практичного керівництва для охоронюваних природних територій. Сучасний рух зі створення природоохоронних територій було розпочато близько 140 років тому, з оголошення в 1864 р. Йосемітської долини в США землею, що заснована в суспільно-благодійних цілях, і створення Єллоустонського національного парку в 1872 р. Ці охоронювані території були засновані, в основному, як природні заповідники, при цьому виключалося традиційне природокористування місцевих народів на їх території, що на сьогоднішній день іменується "Єллоустонською моделлю". У порівнянні зі священними природними місцями, заснованими кілька тисяч років тому, сучасні охоронювані території є новачками в сфері управління земельними ресурсами. Так, Всесвітній фонд дикої природи в своєму звіті "Beyond Belief" за 2005 р. зазначив: "Священні місця, можливо, є найстарішим методом збереження середовища існування на планеті" [4].

Категорія священних об'єктів може включати, головним чином, природні території, такі як гори, вулкани, річки, озера, джерела, печери, лісові гаї, ставки, прибережні води і цілі острови, а також об'єкти, створені людьми або монументальні комплекси (наприклад, храми). Більша частина із зведених або монументальних священних об'єктів самі знаходяться в місцях, що представляють високу природну цінність і, часто, визнаються тією чи іншою релігією.

Деякі священні об'єкти залишаються під забороною на їх відвідування. Так, г. Мачхапучхаре в Непалі вважається священною горою народу гурунг і ніхто не піднімався на її вершину. Перша і єдино відома спроба сходження на гору була зроблена в 1957 р. Коли залишилося близько 50 метрів до вершини, альпіністи припинили сходження. Вони обіцяли місцевим старійшинам не ступала ногою на саму вершину з поваги, і змушені були залишити приношення в храмі в долині, щоб утихомирити богиню гори. З тих пір, гора Мачхапучхаре офіційно проголошена священною і недоступна для альпіністів.

Гангкхар Пуенсум є найвищою горою Бутану та найвищої непідкореною горою в світі. Абсолютна висота гори над рівнем моря сягає 7570 м і відносна висота понад 2990 м. Після того, як Бутан став відкритим для альпіністів в 1983 р., чисельні експедиції зазнали невдачі при спробі піднятися на вершину Гангхар Пуенсум 1985 і 1986 рр. В Бутані з 1994 р. сходження на вершини понад 6000 м було заборонено з поваги до місцевих духовних вірувань, а з 2003 року альпінізм заборонено повністю. Гора Кайлас (6638 м) є найбільш священною горою в світі для понад одного мільярда людей - прихильників індуїзму, буддизму, джайнізму і тибетської традиції Бон. Паломники приїжджають з усього світу, щоб зробити ритуальний обхід навколо гори Кайлас, який називається Кора і має

протяжність 53 кілометра. Буддисти вважають гору місцем перебування Будди в інкарнації Самвара; індуїсти вважають, що пік Кайласа є відображенням космологічного Центру Всесвіту - гори Меру, а на вершині Кайласа знаходиться обитель бога Шиви, де він сидить в стані вічної медитації; джайни вшановують Кайлас, як місце, де їх перший святий Магавіра досяг мокші; для послідовників тибетської традиції Бон гора Кайлас - це душа всього Бон, осередок життєвої сили і головного принципу "Дев'яти Шляхів Бона", тут засновник релігії небожитель Тонпа Шенраб спустився з небес на землю.

Кайлас є однією з непідкорених вершин світу. У 1985 р. знаменитий альпініст Райнгольд Месснер отримав від китайської влади дозвіл на сходження, але в останній момент відмовився. Остання спроба підкорити Кайлас відбулася у 2001 р. Іспанська експедиція на чолі з Мартіненсом Новасом уже встановила базовий табір біля підніжжя, але ступити на гору так і не вдалося. Їм стали на заваді тисячі паломників, що заблокували шлях експедиції. До протестів також долучилися ряд великих міжнародних організацій, в тому числі ООН. Далай-лама і мільйони віруючих по всьому світу висловили свій протест щодо підкорення Кайласа. Експедиції довелося поступитися і з тих пір не зареєстровано жодних спроб піднятися на гору Кайлас.

Знання про походження священних природних місць, а також традицій, пов'язаних з ними, часто міститься в історіях і міфах громад, для яких ці місця є священними. Вони часто пов'язані з походженням самих народів, наприклад, міфи про походження деяких народів Азії пов'язані з горами, які все ще вважаються священними в цих країнах. Все частіше знання про священні місця доповнюються археологічними даними. Наприклад, священні наскальні рисунки в національному парку Какаду, Австралія, датуються 25-40 тис. років до нашої ери. Та навпаки, деякі релігії створюють нові священні місця, коли їх послідовники поселяються в новому місці. Таким чином, не всі священні місця є давніми.

Характерною рисою священних природних місць є те, що люди доглядають за ними часто тривалий період часу. Це люди, які виступають в якості хранителів духовних, культурних, біологічних та інших цінностей таких місць і, які, зазвичай, тісно ототожнюються з ними. Часто такі хранителі працюють колективно і створюють безліч інститутів, що дозволяють піклуватися про ці місця. В більшості випадків хранителі відкидають західну концепцію "володіння", але беруть відповідальність спільноти по догляду за землею, водою, священними місцями і іншими "ресурсами". Хранителями можуть бути розширена сім'я, кілька кланів, племен чи інші місцеві групи, цілі співтовариства, кілька корінних етнічних груп, церкви, храми, чернечі ордени, групи чернечих орденів, секти і групи, що представляють різні релігії. У деяких випадках одне й те саме місце може бути священним для кількох спільнот з різними віруваннями, різними правилами використання та управління. При цьому

вони можуть виробити певні угоди щодо спільного використання та управління. Якщо спільнота, яка вважала певне місце священним, припинила своє існування, то зазвичай такі місця підтримуються в деякій формі іншими спільнотами або державними органами.

Зростає усвідомлення того, що не випадково, а завдяки охороні священних місць спільнотами на цих територіях підтримується високий рівень ландшафтного різноманіття, який часто вище, ніж в розташованих поблизу аналогічних середовищах існування. В умовах, коли ці місця існують в сильно змінених ландшафтах, де мало природоохоронних територій, вони можуть бути єдиним зразком первісної рослинності. Прикладами, що демонструють більш високі рівні біорізноманіття в священних природних місцях є священні гаї Індії, Кенії, Гани і Танзанії. У деяких випадках, окремі види тварин і рослин виживають виключно в священних природних місцях. Наприклад, єдина уціліла популяція підвиду мавпи мона населяє невеликий священний гай (28 гектарів) в містечку Тафі Атоме в провінції Вольта, Гана. Мавпи мона вважаються священними тваринами. Їх заборонено вбивати - існує табу. Фестиваль, присвячений мавпам, проходить щорічно в лютому і місцеве співтовариство все більше і більше отримує вигоду від екотуризму [7].

Священні природні місця мають різні масштаби і розміри та відноситися до різних природоохоронних категорій. Священні природні місця можуть бути невеликими, як самотнє дерево або скеля, або можуть становити цілий гірський хребет. У деяких випадках, цілі ландшафти розглядаються спільнотою як священні, і містять особливі священні ділянки. Загальна кількість священних природних місць невідома. Однак, підраховано, що тільки в Індії налічується близько 150-200 тис. священних гаїв. У Гані налічується 1900 священних гаїв, в той час як в Монголії приблизно 800 священних природних місць. Сукупна оцінка в більш ніж чверть мільйона священних природних місць здається реальною. Загальна площа лісів, що знаходиться у володінні або управлінні місцевих громад становить 400-800 млн га. [8]. Певна частина цих земель рахується священною.

Треба сказати, що туристична діяльність, навіть екологічного спрямування, сприймається й підтримується далеко не всіма спільнотами. Проте, добре керований і відповідальний туризм сприяє отриманню корінними і місцевими громадами економічних вигод [3]. Але туристична діяльність повинна бути культурно прийнятною і повинна керуватися ціннісними системами тих спільнот, для яких ці місця є священними. Організатори екотуризму в межах священних природних місць по можливості повинні підтримувати туристичні компанії, якими володіють і управляють корінні і місцеві спільноти, але за умови, що вони працюють з урахуванням екологічних вимог і культурних особливостей. Організатори екотуризму повинні розуміти і управляти потоком відвідувачів і розробляти відповідні програми, правила, кодекси поведінки,

інфраструктуру для доступу відвідувачів до священних місць, заздалегідь передбачаючи навантаження під час паломництва та інших сезонних коливань при використанні священних місць.

Зауважимо, що прикладів розвитку екотуризму в межах священних природних місць не так вже й багато, але вони є. Яскравим прикладом є національний парк "Тонгаріро" (Нова Зеландія). Покриті снігами вулкани Тонгаріро, Руапеху і Нгаурухое велично піднімаються над центральним вулканічним плато Північного острова. Для племен маорі, що населяють ці землі з 14 століття, вулкани Тонгаріро, Руапеху і Нгаурухое є священними. Гора Тонгаріро грає ключову роль в їх історії, їй поклоняються як божественному предку і місцеперебуванню прабатьків людства, і її шанують в легендах. У 1887 р. вождь маорі, зіткнувшись з вторгненням європейських поселенців, які, як він побоювався, загрожують священній землі маорі, віддав гори Тонгаріро, Руапеху і Нгаурухое британській короні і народу Нової Зеландії, але за умови, що вони будуть перебувати під захистом тодішньої нової концепції "національного парку". Він побоювався, що приватизація і власність на землю зруйнують культурний зв'язок з горою і витіснять його народ. Закон "Про національний парк Тонгаріро" був прийнятий в жовтні 1894, зробивши Тонгаріро першим національним парком в Новій Зеландії, четвертим в світі, і першим переданим в дар нації корінними жителями країни. Століттям пізніше, в 1990 році Тонгаріро був внесений до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО лише на основі його природних та екологічних цінностей, без урахування його священної значимості для народу маорі [6].

На прохання народу маорі парк був вдруге номінований за його значення як "асоціативний культурний ландшафт", і в 1993 р. Тонгаріро ще раз увійшов в історію, ставши першим об'єктом, внесеним до Списку всесвітньої спадщини як асоціативний культурний ландшафт. Хоча національний парк Тонгаріро слугує в якості моделі того, як збереження навколишнього середовища, культура і вірування корінного народу можуть бути взаємно підтримуючими, парк все ж стикається з суттєвим навантаженням. Близько мільйона туристів щороку відвідує національний парк Тонгаріро. Тут популярні катання на лижах, прогулянки пішки і на велосипеді, кемпінг і альпінізм. Інфраструктуру парку складають дороги, парковки для машин, піші маршрути, підйомники для лижників, панорамні площадки, привали і селище, що надає житло та побутові зручності.

Управлінням парку займається Міністерство охорони навколишнього середовища Нової Зеландії. При цьому міністерство проводить консультації з племенами, що населяють територію навколо Тонгаріро, з усіх важливих питань управління всередині парку, особливо в питаннях культурних цінностей. Племена маорі особливо стурбовані питаннями комерціалізації в парку. Поточний план управління парком забороняє розширення територій розважальних об'єктів у парку і обмежує площу лижних трас до 3% від загальної площі парку. Питання про

комерційні екскурсії обговорюється в даний час. З огляду на те, що їхні традиції, історія та культура тісно пов'язані з горою, маорі хочуть, щоб ці цінності, в тому числі фізична цілісність парку, були збережені для майбутніх поколінь. З моменту створення національного парку Тонгаріро в якості культурного ландшафту, зросло розуміння та обізнаність про культурні цінності маорі, в тому числі і завдяки розвитку екотуризму.

В якості ще одного прикладу співпраці зберігачів священних природних місць і організаторів екотуристичної діяльності можна назвати Священні ліси Кайя народу Міджікенда (Кенія). В кінці 1980-х років екологи з'ясували, що невеликі, але біологічно значущі ділянки прибережних лісів Кенії виявилися насправді священними гаями, що управляються місцевими громадами. В результаті співпраці між екологами та представниками племен міджікенда в 2007 році ліси кайя були номіновані на включення до Списку всесвітньої спадщини. Дослідження показали, що хоча зараз кайя складають лише 10% від збережених прибережних лісів в Кенії, вони містять непропорційно велику кількість рідкісних рослин [8]. На жаль, розвиток туризму починаючи з 1970-х років призвів до того, що ділянки деяких лісів кайя були знищені. До інших загроз відносяться незаконна вирубка дерев, а також господарська діяльність місцевих жителів. Ситуація ускладнюється зростанням населення і бідністю. Розвиток сучасного туризму на узбережжі Кенії призвів до класичного поділу на район з фешенебельними готелями і слаборозвинені внутрішні сільські райони, де знаходиться більшість лісів кайя.

Всесвітній фонд дикої природи підтримав проект з екотуризму в Кайя Кінондо, в районі Квале. Старійшини очолюють комітет з управління і визначають зони в кайя для відвідування туристами і місця, де можна фотографувати, а також ті зони, до яких доступ обмежений і де заборонено фотографувати. Вони також визначають умови, згідно з якими прокладаються маршрути. Гіди працюють у відділах екскурсій при місцевих готелях, пропонуючи екскурсії, які включають відвідування села і обід.

Національний пам'ятник "Вежа Диявола" (США), являє собою наочний приклад співпраці між аборигенними племенами індіанців і федеральною службою національних парків. Це моноліт висотою 1556 м над рівнем моря і відносною висотою 386 м піднімається над оточуючими його луками і сосновими лісами. Розташована на західному гребені Блек-Хілс, Вежа не тільки представляє диво геології, що захищає тварини і рослини Північних рівнин, характерних для Блек-Хілс, але також є головною культурною пам'яткою і священним місцем, шанованим багатьма корінними жителями Америки. Альпіністи давно визнали Вежу Диявола як одне з головних місць з технічного альпінізму в Північній Америці. З метою задоволення інтересів і потреб зацікавлених сторін, а також обліку впливів на природні та культурні ресурси в 1995 році був

розроблений план управління сходженнями на Вежу Диявола. План передбачає як рекреаційне використання цього місця альпіністами, так і традиційне використання в культурних цілях американськими індіанцями. З поваги до індіанців, котрі вважають це місце священним, Служба національних парків підтримала закриття сезону сходжень на Вежу Диявола в червні, коли проводяться традиційні культурні заходи (наприклад, церемонії літнього сонцестояння). Добровільне закриття сезону сходжень було встановлено, перш за все, для того, щоб сприяти більшому розумінню культурного зв'язку індіанських племен, що шанують Вежу як священне місце.

Висновки з проведеного дослідження. Очевидно, люди не завжди зберігали природу, але священні природні місця є прикладом того, що люди так поступали. Багато з цих місць змогли уникнути деградації навколишнього середовища оскільки тісно пов'язані з місцевими культурними цінностями та системами вірувань. Священні природні місця часто дають притулок рідкісним і зникаючим видам, які можуть зацікавити екотуристів. При належному функціонуванні та управлінні з урахуванням етичних принципів, екологічний туризм, пов'язаний із священними природними місцями, може безпосередньо приносити економічну, соціальну і екологічну користь місцевому населенню, але за умови прояву належної поваги до систем цінностей корінних і місцевих жителів. Таким чином, екотуризм, спрямований на підтримку не тільки ресурсів, але і місцевих спільнот, а також популяризацію шанобливого і екологічно чистого туризму, є ідеальною моделлю, яка не порушить стан священних природних місць.

Список використаних джерел:

1. Веденин Ю. А. Культурный ландшафт как объект наследия / Ю. А. Веденин, М. Е. Кулешова. – М.: Институт Наследия, 2004 — 620 с.
2. Галкова О. В. Культурный ландшафт как часть всемирного наследия (по материалам ЮНЕСКО) / О. В. Галкова // Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета. – 2008. – 4(23). – С.156-159.
3. Сич В. А. Основи екологічного туризму: навч. посіб. / В. А. Сич, В. В. Яворська, К. В. Коломієць. – Одеса: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2018 - 240 с.
4. Dudley N. Beyond Belief: Linking faiths and protected areas to support biodiversity conservation / N. Dudley, L. Higgins-Zogib, S. Mansourian. – Gland: WWF, 2005 - 144 p.
5. Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. Annex 3. – UNESCO: WHC, 2008. - 175 p.
6. The protection of sacred natural sites; importance for biodiversity conservation. Final Report on the 10th Meeting of the UNESCO-MAB East Asian Biosphere Reserve Network. – UNESCO: Office Beijing. – 2007. – 246 p.
7. Verschuure B. Sacred natural sites: conserving nature and culture / B. Verschuure. – London: Earthscan, 2010. - 328 p.
8. Wild R. Sacred Natural Sites: Guidelines for Protected Area Managers. / R. Wild, C. McLeod. – Gland: IUCN, 2008.- 128 p.

9. Yavorska V. V. Organization of tourist and recreational activity within the objects of the natural protected fund in the Odessa region / V. V. Yavorska, I. V. Hevko, V. A. Sych, K. V. Kolomiyets // *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. – 2018. – 27(2). – p. 377-385. – DOI: 10.15421/111862.

Список использованных источников:

1. Веденин Ю. А. Культурный ландшафт как объект наследия / Ю. А. Веденин, М. Е. Кулешова. – М.: Институт Наследия, 2004 — 620 с.
2. Галкова О. В. Культурный ландшафт как часть всемирного наследия (по материалам ЮНЕСКО) / О. В. Галкова // *Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета*. – 2008. – 4(23). – С.156-159.
3. Сыч В. А. Основы экологического туризма: учеб. пособие / В. А. Сыч, В. В. Яворская, Е. В. Коломиец. – Одесса: Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова, 2018 - 240 с.
4. Dudley N. Beyond Belief: Linking faiths and protected areas to support biodiversity conservation / N. Dudley, L. Higgins-Zogib, S. Mansourian. – Gland: WWF, 2005 - 144 p.
5. Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. Annex 3. – UNESCO: WHC, 2008. - 175 p.
6. The protection of sacred natural sites; importance for biodiversity conservation. Final Report on the 10 10th Meeting of the UNESCO-MAB East Asian Biosphere Reserve Network. – UNESCO: Office Beijing. – 2007. – 246 p.
7. Verschuure B. Sacred natural sites: conserving nature and culture / B. Verschuure. – London: Earthscan, 2010. - 328 p.
8. Wild R. Sacred Natural Sites: Guidelines for Protected Area Managers. / R. Wild, C. McLeod. – Gland: IUCN, 2008.- 128 p.
9. Yavorska V. V. Organization of tourist and recreational activity within the objects of the natural protected fund in the Odessa region / V. V. Yavorska, I. V. Hevko, V. A. Sych, K. V. Kolomiyets // *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. – 2018. – 27(2). – p. 377-385. – DOI: 10.15421/111862.

References:

1. Vedenin Yu.A. Cultural landscape as an object of heritage / Yu. A.Vedenin, M. Ye. Kuleshov. – M.: Heritage Institute, 2004. – 620 p.
2. Galkova O.V. Cultural landscape as part of World Heritage (according to UNESCO) / O. V. Galkova // *Bulletin of the Saratov State Socio-Economic University*. – 4 (23). - p. 156-159.
3. Sych V. A. Fundamentals of Ecological Tourism: Tutorial / V. A. Sych, V. V. Yavorska, K. V. Kolomiyets. – Odesa: Odesa I.I. Mechnikov National University, 2018. – 240 p.
4. Dudley N. Beyond Belief: Linking faiths and protected areas to support biodiversity conservation / N. Dudley, L. Higgins-Zogib, S. Mansourian. – Gland: WWF, 2005 - 144 p.
5. Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. Annex 3. – UNESCO: WHC, 2008. - 175 p.
6. The protection of sacred natural sites; importance for biodiversity conservation. Final Report on the 10 10th Meeting of the UNESCO-MAB East Asian Biosphere Reserve Network. – UNESCO: Office Beijing. – 2007. – 246 p.
7. Verschuure B. Sacred natural sites: conserving nature and culture / B. Verschuure. – London: Earthscan, 2010. - 328 p.
8. Wild R. Sacred Natural Sites: Guidelines for Protected Area Managers. / R. Wild, C. McLeod. – Gland: IUCN, 2008.- 128 p.
9. Yavorska V. V. Organization of tourist and recreational activity within the objects of the natural protected fund in the Odessa region / V. V. Yavorska, I. V. Hevko, V. A. Sych, K. V. Kolomiyets // *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. – 2018. – 27(2). – p. 377-385. – DOI: 10.15421/111862.